

Türkiye’de Kendine Yeterli ve Krizlere Dayanıklı bir Tarım-Gıda Sistemi için Kovid-19 Pandemisi Çerçevesinde Öneriler

TESEV Değerlendirme Notları, TESEV’in çalışma alanlarındaki konulara ilişkin farklı bakış açıları ve önerileri kamuoyuyla paylaşmayı hedeflemektedir.

Orkun Doğan Yerküre Kooperatifi

Orkun Doğan, 2010 yılında Boğaziçi Üniversitesi’nde İktisat Bölümü’nden mezun oldu. Ekonomi ve Sosyal Politika alanında Bilgi Üniversitesi ve Barcelona Graduate School of Economics’te yüksek lisans eğitimi tamamladı. İstanbul Bilgi Üniversitesi Ekonomi Bölümü’nde doktora eğitimini sürdürüyor ve araştırma görevlisi olarak çalışıyor. Akademik çalışmalarında tarım ve ekoloji alanına odaklanıyor. Tarım üzerine araştırmalarını, tarım eğitimi ile üretim pratiği ile beslemeye ve zenginleştirmeye çalışıyor. Tarım ve gıda alanında üretici ve tüketici örgütlenmelerinin önemine inanarak bu alanda araştırmacı ve katılımcı olarak çalışmalar yürütüyor. Yerküre Kooperatifi ve Bükoop ortağı, Boğatepe Çevre ve Yaşam Derneği ve Çiftçi-Sen gönüllüsü.

Kovid-19 pandemisi ile içinden geçmekte olduğumuz durum eşi benzeri görülmemiş küresel bir kriz anı. Henüz salgının ciddiyeti, boyutu, yayılımı ve süresi hakkında net bir yargıya varmak mümkün gözüküyor. Ancak pandemi ve pandeminin tetiklediği kriz dinamikleri başta sağlık olmak üzere toplumsal yaşamının her alanında etkisini göstermeye başladı. Pandeminin yarattığı şok dalgasından ilk etkilenen alanların başında insan yaşamı için en temel ihtiyaçlardan olan gıda geliyor. Evlerde gıda güvenliği kaygılarıyla beslenme önerileri arayışına girenler, evden çıkmazsa işsiz kalıp yemek kaygısına düşecek kesimler, bir de hepimizin gıdasını üretenler, doyabilmek için tarlasına gitmek, hayvanlarına bakmak zorunda olanlar. Boşalan market rafları, kuryelerin, kargocuların taşıdığı yemek siparişleri ve pazarlanamadığı için tarlada bırakılan ürünler... Hepsi ve daha fazlası pandeminin tarım ve gıda alanına yansıyan sonuçları. Gıdanın üretim, tedarik ve tüketim süreçlerinin organize edildiği tarım-gıda sistemi açısından pandeminin tetiklediği şokların çok yönlü bir gıda krizine yol açacağı öngörülüyor. Pandeminin yarattığı toplumsal ruh haliyle artan ve çeşitlenen distopik senaryoların ortak sahnesi gıda krizleri ve yaygınlaşan açlık.

Kalkınma kavramının Birleşmiş Milletler’in gündemi haline geldiği son yarım yüzyılda dönemsel olarak güncellenen tüm kalkınma hedeflerinin önceliği, hiçbir çocuğun yatağa aç girmeyeceği bir evrensel düzenin garanti edilmesi oldu. Güncel Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’nde bu durum kimsenin arkada bırakılmayacağı, sıfır açlık hedefi olarak ifade ediliyor. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) pandeminin yol açacağı olası gıda kriziyle, başta hali hazırda gıda yardımlarının yönlendirildiği ve gıdada kendine yeterlilik açısından güvencesiz konumda olan ülkelerdeki halklar olmak üzere yakın zamanda “arkaya” düşecek milyonların olabileceği konusunda devletleri uyarıyor ve çağrıda bulunuyor (FAO, 2020a).

FAO, Kovid-19 pandemisinin ve pandemiyle mücadele için alınan tedbirlerin, tarımsal üretimde, gıda imalatında, tedarik zincirinde ve gıdaya erişimde kısa vadede arz ve talep yönlü şoklar yaratacağını ve bu şokların uzun vadede gıda krizine yol açabileceğini ifade ediyor (FAO, 2020b).

Küresel gıda arzı hâlihazırda daralmış durumda. Bu daralmanın çeşitli sebepleri mevcut: Alınan tedbirler ve hareketlilik kısıtlamaları sebebiyle emek arzına bağlı üretim kısıtlamaları; tarımsal girdilere erişimde zorluklar sebebiyle verim kayıpları; gıda imalatında kesintiler; tedarik zincirinde sıkışmalar; tüketicilerin gıdaya eriştiği kanalların kapatılması.¹ Dahası, pandemi kontrol altına alınamayıp yayıldıkça gıda arzında daralmanın artacağı bekleniyor (WFP, 2020). Talep yönünde şoklar da çok boyutlu; krizin ilk aşamasında paniğe bağlı olarak stoklama alımlarıyla anlık olarak küresel talep yükseldi. Yani birçok insan karantina ve sosyal izolasyon uygulamalarını öngörerek gelirleri nispetinde gelecek gıda harcamalarını bugüne çekti. Diğer yanda, yemek hizmeti veren işletmelerin kapanması kısa vadede gıda talebini düşüren önemli bir faktör oldu. Devam eden süreçte küresel çapta boyutları tahmin edilemeyen ekonomik daralma ile artan işsizlik, gelir kaybı ve alım gücünün düşmesi ile çarpan etkisi şeklinde gıda talebinin daha da düşmesine yol açacağı tahmin ediliyor.

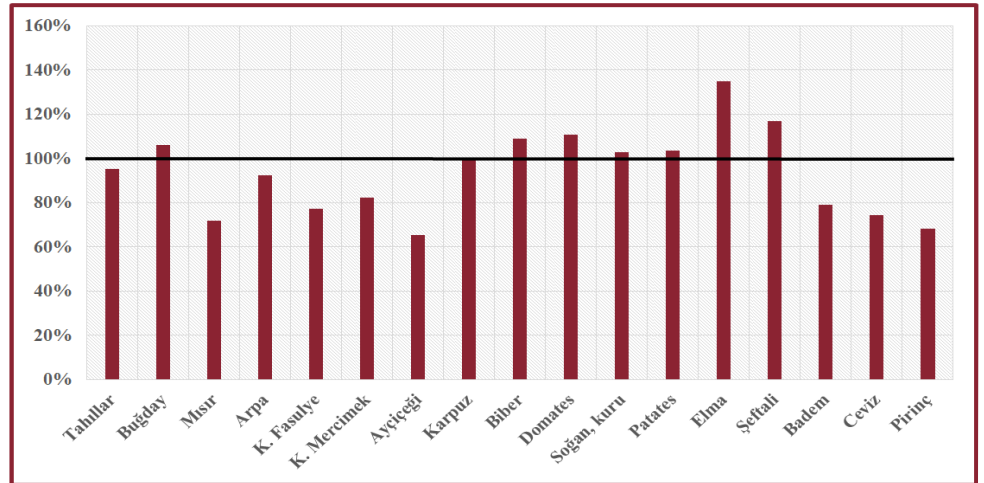
Küresel tarım ve gıda sisteminin hâkim aktörleri açısından bu tahminler ortak, ama kaygılar farklılaşıyor. FAO bu manzarayı artan açlık riski ve öncekilerden farklı bir gıda krizi olarak okuyor (FAO, 2020b). Özellikle küçük ölçekli üreticilerin ve tarım ve gıda alanında çalışan işçilerin taban örgütleri ve sosyal hareketleri, açlığın sürekli hale gelmesinde, var olan tarihsel ve küresel eşitsizliklerin derinleşmesinde ve küresel tarım gıda sisteminin krizler karşısında kırılgan hale gelmesinde uluslararası şirketleri, Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi uluslararası kuruluşları ve onların lobi örgütlerinin payını gözler önüne seriyorlar. Buna karşılık, küçük üreticilerin ve agro-ekolojinin yaşanan sorunlara çözüm olduğunu, örnek, öneri ve talepleriyle birlikte ortaya koyuyorlar (IPC, 2020; IUF, 2020; Nyéléni ECA, 2020). Tarım ve gıda şirketleri ve onların lobi örgütleri ise, açıklamalarında açlık riskine işaret etmekle birlikte, bu durumu küresel gıda ticaretinin sekteye uğraması ve piyasa hacminin daralması riski olarak görüyorlar ve uluslararası kurumlar ve devletler nezdindeki politik güçlerini küresel ticareti rahatlatacak önlemler alınması yönünde sarf ediyorlar (Food and Land Use Coalition, 2020).

Yukarıda genel hatlarıyla tartıştığım pandeminin tarımsal üretim ve gıdaya erişimde hali hazırda yaşanmakta olan etkilerini ve orta-uzun vadeli sonuçlarını, Türkiye’nin tarım ve gıda alanındaki yapısal ve konjonktürel sorunları ile birlikte düşününce, Türkiye’nin yakın gelecekte karşı karşıya kalabileceği gıda krizi, kıtlık ve açlık senaryolarını yalnızca felaket tellallığı olarak değil, bir uyarı olarak değerlendirmek gerekir. Türkiye son yıllarda meyve ve sebzeler dışında birçok tarım ürününe kendine yeterli değil. Çeşitli tahıl, hububat ve yağlı tohum ürünlerinde yurt içi üretim, uzun erimli verim artışına rağmen tüketicilerin ve ihracatçıların toplam ihtiyacını karşılamıyor. Bu durum tarım ve gıda sistemini krizlere karşı dirençsiz kılmakta. Son yıllarda tarımsal üreticiler nezdinde girdi fiyatlarının ürün fiyatlarına kıyasla daha çok artması, toplumsal kesimlerin çoğunluğunun reel gelirlerindeki artışa nazaran gıda enflasyonunun daha yüksek seyretmesi aynı yapısal sorunların bir sonucu.

" [Pandeminin] ...sonuçlarını, Türkiye'nin tarım ve gıda alanında-ki yapısal ve konjonktürel sorunları ile birlikte düşününce, Türkiye'nin yakın gelecekte karşı karşıya kalabileceği gıda krizi, kıtlık ve açlık senaryolarını yalnızca felaket tellallığı olarak değil, bir uyarı olarak değerlendirmek gerekir."

"Türkiye, pandemiyle birlikte derinleşecek küresel çapta bir ekonomik durgunluk dönemine kırılğan bir ekonomik yapıyla giriyor.

Süresi ve sonuçları kestirilemeyen gıda krizini ise tarımsal üretimdeki yapısal sorunlar ve gıda güvencesi riskleri karşılıyor."

Grafik 1: Türkiye'nin başlıca Tarımsal Ürünlerde Yeterlilik Dereceleri*

*Değerler 2017/18 ve 2018/19 piyasa yıllarının yeterlilik dereceleri ortalamalarıdır.

Kaynak: TÜİK 2020, Bitkisel Ürün Denge Tabloları.

Tarımsal üretimde düşen gelirler, artan finansallaşma ve kamunun kurumsal ve ekonomik desteklerinin yetersiz kalması kırsal yoksulluğu arttırmıştı. Tarımsal üreticiler bu koşullarda üretimden kopmak zorunda kalıyorlar veya üretimi ancak borçlanarak sürdürebilmekteler. Tarımda artan borçluluk başka bir yapısal sorun olarak sistemi daha da kırılğan hale getiriyor. Tüm bu yapısal sorunların güncel somut sonuçları ve yaşanan şekilleri üretilen ürüne, üretim ölçeğine, üretim havzasına göre değişmekle birlikte ölçek ve coğrafya fark etmeksizin tarımsal üreticiler için ortak bir güvencesizlik, krize karşı dayanıksızlık ve geleceksizlik hissini besliyor.

Türkiye, pandemiyle birlikte derinleşecek küresel çapta bir ekonomik durgunluk dönemine kırılğan bir ekonomik yapıyla giriyor. Süresi ve sonuçları kestirilemeyen gıda krizini ise tarımsal üretimdeki yapısal sorunlar ve gıda güvencesi riskleri karşılıyor. Merkezi yönetimin, pandeminin ilan edildiği günden bugüne kadar salgınla mücadele adına aldığı önlemler ve salgının ekonomik etkilerini hafifletmek için uygulamaya koyduğu mali politikalar tarım ve gıda alanına dair kısmi tedbirleri içeriyor. Ancak, salgının kontrol altına alınması adına hayata geçirilen izolasyon ve karantina uygulamaları, kırsal yaşamın ve tarımsal üretimin somut koşullarını göz ardı ediyor. Tarımsal üretimi teşvik etmek amacıyla açıklanan tedbirlerin bazıları salgın öncesinde de gündeme getirilen kimi öneriler ve uygulanma koşulları henüz netlik kazanmamış durumda. Gıdaya erişimin kolaylaştırılması hususunda ise merkezi yönetimin yerel yönetimlerle iş birliğine giderek eş güdümlü bir çalışma içinde olmadığı söylenebilir. Bunların aksine, içinde bulunduğumuz koşullarda üreticilerin karşı karşıya olduğu belirsizliği giderecek, gıda güvencesi ve güvenliği hususunda kamuoyundaki kaygıları azaltacak somut adımlara ihtiyaç var.

Üreticilerin ekim, dikim sezonuna başlarken karşı karşıya olduğu belirsizlikleri giderecek ve halkın sokağa çıkma yasağı ilanı ile birlikte marketlere, fırınlara koşmasına neden olmayacak bir güven ortamını sağlayacak etmenlerin başında demokratik ve şeffaf bir tarım gıda politikası gelmektedir. Kovid-19 pandemisinin gıda ve tarım alanında yaratacağı sorunların önüne kısa vadede üretimi planlayarak sürdüreceği, tarladan sofraya gıda tedarik zincirindeki sorunları çözecek ve herkesin sağlıklı, besleyici ve yeterli gıdaya erişimini sağlayacak bir acil eylem planıyla geçilebilir. Bunun için acilen yerel, ulusal ve küresel düzeyde, kısa, orta ve uzun vadede sonuç verecek kamu politikası değişikliklerine gidilmesi zaruridir.

Bu açıdan vakit kaybetmeden;

- Gerekli yetkilerle donatılmış, katılımcı ve demokratik yapıda bir **Tarım ve Gıda Kurulu** oluşturulmalı, bu çerçevede tarım, gıda ve beslenme ile ilgili bir **acil eylem planı** hazırlanmalıdır. Kurul, ilgili Bakanlık temsilcileri, yerel yönetim temsilcileri, gıda tedarik zincirindeki tüm tarafları temsil eden örgütlerden katılımcılar, sağlık, tarım, gıda alanındaki meslek örgütü ve tüketici örgütlerinin temsilcilerini içermelidir.
- Merkezi yönetim, Tarım ve Gıda Kurulu’nun görüş ve önerilerini dikkate alarak **tarım sektörüne yönelik önlem paketini** acilen açıklamalıdır.
- Siyasi çekişmeler bir yana bırakılarak ilgili tüm aktörler arasında **koordinasyon ve işbirliği** sağlanmalıdır. Yerel sorunların tespiti ve çözümü konusunda merkez tarım ve gıda kurulu ile eş zamanlı ve koordineli çalışacak demokratik nitelikte ve uygulamada gerekli yetkilere sahip **yerel kurullar** oluşturulmalıdır.
- Hayata geçirilecek politikaların hazırlık ve uygulama süreçlerinde **kamuoyunun tam bilgilendirilmesi, şeffaflık ve etkin denetim** esas alınmalıdır.

Tarım ve Gıda Kurullarının merkez ve yerelerde oluşturulması ile birlikte uygulamaya konulması gereken acil eylem planının kısa erimde halkın taze, sağlıklı, besleyici ve uygun fiyatlı gıdaya erişimi ve tarımsal üretimin desteklenmesi olarak iki temel müdahale alanı olmalıdır.²

Gıdaya erişim konusunda öneriler

- Gıdaya erişime yönelik sorunlara, salgının kontrol altına alınması önceliği ve toplum sağlığı riskleri gözetilerek müdahale edilmelidir.

Gıda tedarik zincirinde üretimden tüketime tüm süreçlerde salgın sebebiyle ve alınan önlemler kapsamında ortaya çıkan sorunların yerel ölçekte derlendiği ve merkez kurula aktarıldığı bir iletişim ve koordinasyon yöntemi işletilmelidir. Böyle bir yöntem gıda tedarik zincirindeki aksaklıkların hızlıca giderilmesini sağlayabilir. Tarım ve Gıda Kurulu tarafından sağlıklı ve dengeli beslenme programı oluşturulmalı, salgın sebebiyle gıda güvenliğine yönelik bireylerin dikkat etmesi gereken hususlar belirlenmeli ve yaygın bir şekilde kamuoyu ile paylaşılmalıdır. Bu listelerde belirlenen temel ürünlerin erişilebilir kılındığı bir program oluşturulmalı, bu ürünlere yönelik fiyat kontrolleri uygulanmalı, tedarik zincirindeki tüm aktörlerle koordinasyon sağlanarak, bu ürünlerin uygun fiyatta ve toplumun tüm kesimlerince erişilebilir olduğu denetlenmelidir.

- Kırılgan kesimlerin, gıdaya fiziksel ve ekonomik sebeplerle erişmekte zorlanan toplumsal kesimlerin gıda tedariki acilen sağlanmalı.

Salgın kapsamında alınan önlemler, hareketlilik kısıtlarına bağlı olarak veya ekonomik imkânlar sebebiyle yeterli ve sağlıklı gıdaya fiziksel veya ekonomik olarak erişmekte zorlanan toplumsal kesimler için gıdaya erişim kanalları yaratılmalıdır. İhtiyaç sahibi ailelerin ve bireylerin tespit edilmesi ve gıdanın ulaştırılmasında muhtarlıklar, belediyeler ve bu alanda çalışan sivil toplum örgütleriyle koordinasyon içinde hareket etmelidir. Yerel ve sivil toplum kuruluşlarının organize ettiği aşevleri, yemek çadırları, gıda paketleri ve süt dağıtım programları gibi gıdaya erişimi kolaylaştıran uygulamaların ortak bir planlama programıyla ihtiyacın yoğun olduğu yerlere yönlendirilmesi ve yaygınlaştırılması hedeflenmelidir.

Yerelerde, özellikle kent nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde, yerel yönetimin denetim ve kontrolünde, kent çeperi veya çevresinden küçük ölçekli üretim yapan çiftçilerin bulaşma riski taşımadan uygun koşullarda kent merkezlerinde, yurttaşın ulaşmasının kolay olacağı noktalarda kurulacak köylü pazarı veya gıda satış noktalarında taze sebze ve meyve satışı yapması için gerekli operasyonun organize etmesi zaruridir. Pazarlarda satılmayan ürünler belediyeler tarafından satın alınarak yemek dağıtım programları kapsamında ihtiyaç sahibi tüketicilere ulaştırılmalıdır.

Tarımsal üretimi güçlendirmek için öneriler

"...analizlere ve yerel kurulların hazırlayacağı durum tespit raporlarına dayanılarak ve tarımsal üretimin yapısal sorunları göz önünde bulundurularak, salgının ve kısıtlamaların yol açtığı üretimle ilgili sorunları dikkate alan bir üretim planlamasına gidilmelidir."

Tarım ve Gıda Kurulu tarafından yurttaşların taze, sağlıklı ve yeterli gıdaya erişimi ve kendine yeterlilik perspektifinin öncelendiği bir bakışla bilim insanları ve yerel kurulların bilgilerine başvurarak şu senaryolar oluşturularak analiz ve planlamalar yapılmalı:

- Mevcut tarımsal üretim durumu ve salgının tarımsal üretim ve gıda tedariki üzerine etkileri
- Küresel tarım ve gıda ticaretinde salgına bağlı olası dinamiklerin tarım ve gıda ürün piyasalarına etkileri

Bu analizlere ve yerel kurulların hazırlayacağı durum tespit raporlarına dayanılarak ve tarımsal üretimin yapısal sorunları göz önünde bulundurularak, salgının ve kısıtlamaların yol açtığı üretimle ilgili sorunları dikkate alan bir üretim planlamasına gidilmelidir. Farklı senaryolar düşünülerek kısa, orta ve uzun vadede stratejiler hazırlanmalı ve kamuoyu ile paylaşılmalıdır.

Ürün raporları doğrultusunda kendine yeterlilik riski olan ürünler için tarımsal havza ölçeğinde acil üretim planlamaları yapılmalı. Bu ürünlere ilişkin geçici süreyle ihracat kısıtlamaları uygulanmalıdır. Kendine yeterlilik açısından risk taşımayan ve ihracata yönelik ürünler için ihracatı kolaylaştıracak gümrük ve lojistik alanında düzenlemeler yapılmalı, yeni duruma uygun olarak ihracat destekleri uygulamaya geçirilmelidir.

Tarımsal üretime uygun ancak tarımsal amaçlarla kullanılmayan araziler, hazineye ait olup tarımsal üretime elverişli araziler tespit edilerek toplumsal ihtiyaç, küçük üreticiyi destekleme ve sürdürülebilir ve ekolojik tarım ilkeleri gözetilerek üretime açılmalıdır.

Bütçe görüşmeleri sırasında karara bağlanan 2019 üretim sezonu tarımsal destekleme ödemelerinden hali hazırda ödenmeyen tüm desteklemeler ödenmelidir. 2020 yılı için planlanan tüm desteklemeler avans olarak ödenmelidir.³

Çiftçilerin Ziraat Bankası, Tarım Kredi Kooperatifleri ve özel bankalara olan kredi borçları, vergi, sigorta (SGK, BAĞKUR, TARSİM) ve benzeri ödemeleri, salgının en az bir yıl sonrasında, faizsiz olarak ertelenmelidir.⁴

Çiftçilerin ekim sezonu için ihtiyaç duydukları fide, tohum, ilaç, gübre gibi girdileri temin etmesi için gereken kamusal destekler ve organizasyonlar acilen hayata geçirilmeli; girdilerde uygulanan farklı vergi uygulamaları belirli bir süreyle sıfırlanmalıdır.

Küresel petrol fiyatlarındaki düşüşün pompa fiyatlarına yansıtılması gerekmektedir. Bu amaçla mazotta uygulanan KDV ve ÖTV tarımsal üretimde amaçlı kullanımlarda sıfırlanmalıdır. Tarımsal sulama amaçlı elektrik borçları silinmeli, elektrik destekleme kapsamına alınmalıdır.

Tarım sektörü için merkezi bütçeden “Üretime Devam” Fonu yaratılmalı. Bu fon ilgili kamu kuruluşlarına yönlendirilerek doğrudan girdi temini ve dağıtımını, doğrudan ürün alımı, fiyat kontrolü, uygun koşullarda kredi ve zarar tazmini⁵ gibi alanlarda kullanılmalıdır. Fonun bu alanlardaki bütçe dağılımı, tarımsal işletmeler ve bölgeler arası mevcut eşitsizlikleri gözeterek, eşitsizlikleri azaltacak biçimde, sağlıklı beslenme önerilerinde öne çıkartılan ve kendine yeterliliğin düşük olduğu ürünlere öncelik vererek dengeli yapılmalı.

Piyasa aksaklıkları sebebiyle nakit akışı bozulan tarımsal kooperatiflere ödemelerini yapabilmeleri için fondan tarımsal örgütlere yönelik olarak kaynak ayrılmalı ve/veya kamu bankalarından uygun koşullarda faizsiz kredi kullanılmalıdır.

Yevmiyeli işçiler ve mevsimlik tarım işçileri için yolculuk, barınma, beslenme, işçi sağlığı ve güvenliği ve salgınla mücadele önlemleri gözetilerek asgari çalışma şartları belirlenmeli. Üretim merkezlerinde bu koşulların hayata geçirilmesi için kamu, sivil toplum ortaklığında uygulama ve denetleme sistemi oluşturulmalıdır.

Sonuç yerine

Tarımsal üretimle ilgili mevcut sorunlara pandeminin yol açtığı belirsizliklerin eklenmesiyle üretimde verim kayıpları, pazarlama sorunları ve üretici aleyhine fiyat hareketleri zaten uzun süredir yaşanmakta olan üretimden kopma eğilimini hızlandırabilir. Bu dönemde üreticileri üretime motive etme adına önerilen bu önlemler yalnızca günü kurtaracak tedbirler olarak düşünülmemeli, uzun vadede gıda güvencesinin sağlanması ve kendine yeterli, sürdürülebilir, krizlere dayanıklı bir tarım-gıda sisteminin yaratılması ve güvenli bir kırsal yaşamın garanti edilmesi adına hayati politikalar olarak değerlendirilmelidir.

Kovid-19 pandemisiyle birlikte gıdayla ilgili kaygıların ve buna bağlı taleplerin bu kadar öne çıkmasının temel sebebi, hâlihazırda var olan gıda sisteminin kırılgan doğasıdır. Ekolojiyi gözetmeyen, dışsal girdilere bağımlı ve uzun tedarik ağlarına dayalı yapısı ile tarım-gıda sisteminin kısa süreli şoklar karşısında bile oldukça ağır yaralar alabileceği bir kere daha görünür hale gelmiştir. Her krizde bir yıkım senaryosuyla karşı karşıya kalmamak için, enternasyonel bilgi paylaşımına ve iş birliğine açık, etkin, şeffaf, hesap verebilir ve çoklu aktörleri içeren, farklı ölçek ve düzeyleri kapsayan, bölgesel ve kültürel farkları gözetilen bir işleyişi temel alan, katılımcı bir planlama sürecine dayanan, kamu-cu bir tarım gıda politikası yaşamsaldır. Dirençli, sürdürülebilir ve toplumun her kesiminin eşit şekilde yararlanabileceği bir tarım modelinin ve gıda tedarik zincirinin inşası ancak bu şekilde mümkündür.

Not: Burada yer verilen değerlendirmelere yönelik katkılarını ve eleştirilerini esirgemeyen Yerküre Yerel Çalışmalar Kooperatifi ortaklarına teşekkür ederim.

Notlar

- ¹ Salgının toplumsal etkilerini sınıfsal açıdan değerlendiren çalışmaların işaret ettiği bulgular, tarımsal üretim ve gıda arzı açısından göz ardı edilemeyecek bir riske işaret ediyor. Ailelerinin geçimi ve toplumsal hayatın üretimi gereği evde kalma imkânı olmayan tüm diğer kesimlerin olduğu gibi, tarımsal üreticilerin ve emekçilerin salgın süresince hastalığa yakalanma ve hayatlarını kaybetme ihtimali evde kalabilenlere oranla daha yüksektir.
- ² Bu bölümde, tarımsal üretimin arttırılması ve gıdaya erişiminin kolaylaştırılması adına sıralanan tedbirler, uluslararası raporlar ile çeşitli üretici ve meslek örgütlerinin, uzmanların açıklamalarından derlenmiştir. Bu açıklamalara dair bağlantılara kaynakçada yer verilmiştir.
- ³ Çeşitli sebeplerle Çiftçi Kayıt Sisteminde kaydı olmayıp üretim yapan üreticilere yönelik olarak özel kayıtlar oluşturularak desteklemelerden yararlanmaları sağlanmalıdır.
- ⁴ Pandemi acil durumunun ardından, tarım sektörü borçlarının çözümü için katılımcı bir yöntemle hazırlanacak bir borç silme programı için çalışmalara başlanmalıdır.
- ⁵ Doğal afetler sırasında bölgesel olarak uygulanan telafi edici önlemler ulusal ölçekte hayata geçirilmeli. Yerel kurullar, hasar tespit komisyonu işleviyle ürün bazlı bölgesel hasar tespit çalışmaları yapmalı. Salgın döneminde tedarik sisteminde aksaklıklar ve talep şoku sebebiyle hasat döneminde olup pazarlanamayan ürünler mümkünse doğrudan alım yöntemiyle satın alınarak işlenmeli ve tüketime sunulmalıdır.

Kaynakça

- Abdullah Aysu, “Tarımda Tehlike Sinyalleri: Yokluk kapıda” <https://birartibir.org/siyaset/652-yokluk-kapida>. Erişim Tarihi: 12 Nisan 2020.
- Ali Çandır, Antalya Tarım ve Orman Sektörü Değerlendirme Toplantısı Raporu. <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/antalya/tarim-bakani-pakdemirliye-13-maddelik-cansuyu-41484632>. Erişim Tarihi: 12 Nisan 2020.
- Ali Ekber Yıldırım, “Tarımda Geciken Önlemlerin Faturası Ağır Olur” <https://www.tarimdunyasi.net/2020/04/07/tarimda-geciken-onlemlerin-faturasi-agir-olur/>. Erişim Tarihi: 12 Nisan 2020.
- ÇİFTÇİ SEN, Çiftçiler Sendikası, “Tohum Desteği Yetmez! Gıda Egemenliği Hemen Şimdi” <http://www.ciftcisen.org/2020/04/09/tohum-destegi-yetmez-gida-egemenligi-hemen-simdi/>. Erişim tarihi: 12 Nisan 2020.
- EEB, European Environmental Bureau. “COVID-19 measures in Agriculture: joint NGO letter to Agriculture Commissioner” <https://eeb.org/library/covid-19-measures-in-agriculture-joint-ngo-letter-to-agriculture-commissioner/> Erişim Tarihi: 12 Nisan 2020.
- FAOa, “Addressing the impacts of COVID-19 in food crises” <http://www.fao.org/3/ca8497en/ca8497en.pdf> Erişim Tarihi: 12 Nisan 2020.

FAOb, “COVID-19 and the risk to food supply chains: How to respond?” <http://www.fao.org/3/ca8388en/CA8388EN.pdf>. Erişim tarihi: 12 Nisan 2020.

IPC, International Planning Committee for Food Sovereignty. “COVID-19 – Small-scale food producers stand in solidarity and will fight to bring healthy food to all” <https://www.foodsovereignty.org/covid-19/>. Erişim tarihi: 7 Nisan 2020

IUF, The International Union of Food, Agricultural, Hotel, Restaurant, Catering, Tobacco and Allied Workers’ Associations “COVID-19: WTO-FAO-WHO ignore crucial link in food supply chain” <http://www.iuf.org/w/?q=node/7517>. Erişim tarihi: 3 Nisan 2020

LVC, La Via Campesina, “#StayHomeButNotSilent – In times of pandemic, peasants are united to feed the people!” <https://viacampesina.org/en/stayhomebutnotsilent-in-times-of-pandemic-peasants-are-united-to-feed-the-people/> Erişim tarihi: 7 Nisan 2020

Murat Kapıkıran, “Tarımda acilen üretim seferberliği ilan edilmeli” <https://www.birgun.net/haber/ciftci-topraktan-cekiliyor-tehlike-canlari-caliyor-tarimda-acilen-uretim-seferberligi-ilan-edilmeli-295354> Erişim tarihi: 12 Nisan 2020.

Nyéleni ECA, Nyéleni Food Sovereignty Movement in Europe and Central Asia “#StayHomeButNotSilent – In times of pandemic, peasants are feeding the people!” <https://www.foodsovereignty.org/stayhomebutnotsilent-in-times-of-pandemic-peasants-are-feeding-the-people/>. Erişim tarihi: 3 Nisan 2020.

Orkun Doğan, “Ekonomik İstikrar Kalkanı, tarımsal destekler ve çiftçi borçları” <https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2020/04/03/ekonomik-istikrar-kalkani-tarimsal-destekler-ve-ciftci-borclari/>. Erişim Tarihi: 12 Nisan 2020.

UNDROP, “The United Nations Declaration on the Rights of Peasants and Other People Working in Rural Areas” <https://www.eurovia.org/wp-content/uploads/2016/03/UN-Declaration-on-the-Rights-of-Peasants.pdf>Erişim Tarihi: 12 Nisan 2020.

The Food and Land Use Coalition, “A Call to Action for World Leaders: Preventing a Global Food Security Crisis while Combatting COVID-19” <https://www.foodandlandusecoalition.org/a-call-to-action-for-world-leaders/>. Erişim Tarihi: 12 Nisan 2020.

TÜİK 2020, Bitkisel Ürün Denge Tabloları. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1001. Erişim Tarihi: 12 Nisan 2020.

TÜM KÖY SEN, Tüm Üretici Köylüler Sendikası, “Tüm Köy Sen’den koronavirüs krizinin tarımsal üretimi etkilememesi için talepler” <https://bilimvegelecek.com.tr/index.php/2020/03/27/tum-koy-senden-koronavirus-krizinin-tarimsal-uretimi-etkilememesi-icin-talepler/>. Erişim tarihi: 12 Nisan 2020.

WFP, “COVID-19: Potential impact on the world’s poorest people” <https://docs.wfp.org/api/documents/WFP-0000114040/download/> Erişim tarihi: 12 Nisan 2020.

ZMO, TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, “Pansuman Önlemlerle Tarım Sektörünün Kalıcı Sorunları Çözülemez”http://zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=32793&tipi=3&sube=0. Erişim tarihi: 12 Nisan 2020.

Atf Önerisi:

Doğan, Orkun. 2020. "Türkiye’de Kendine Yeterli ve Krizlere Dayanıklı bir Tarım-Gıda Sistemi için Kovid-19 Pandemisi Çerçevesinde Öneriler" *TESEV Değerlendirme Notları* 2020/1.

<https://www.tesev.org.tr/tr/research/krizlere-dayanikli-tarim-gida-sistemi-kovid-19/>

Copyright © Nisan 2020

Tüm hakları saklıdır. Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı’nın (TESEV) izni olmadan bu yayının hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla (fotokopi, kayıtların ya da bilgilerin arşivlenmesi, vs.) çoğaltılamaz.

Bu yayında belirtilen görüşlerin tümü yazarlara aittir ve TESEV’in kurumsal görüşleri ile kısmen ya da tamamen örtüşmeyebilir.

TESEV, bu projeye katkılarında ötürü Friedrich Ebert Stiftung'a teşekkür eder.